Nikodinovski, Zvonko - Semiologija na govorot vo francuskiot i vo makedonskiot jazik - Kurslus vo komunikacijata, in *Stranskite jazici kako svetogled,* Sojuz na Društvata za stranski jazici i književnosti na R. Makedonija i Filološki fakultet, Skopje, 1993, pp. 72-75.

ЗВОНКО НИКОДИНОВСКИ, **Филолошки факултет – Скопје**

СЕМИОЛОГИЈА НА ГОВОРОТ ВО ФРАНЦУСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК – КУРШЛУС ВО КОМУНИКАЦИЈАТА

1. Со терминот „семиологија на говорот“ сакаме да означиме две работи: прво, дека ќе ја проучуваме структурацијата на разни говорни форми како значенски единици (нивниот семиозис) и второ, дека во овој труд ќе проучуваме главно фиктивни а не изворни форми на тие значенски единици. Тие фиктивни единици ќе бидат вицевите а нашиот корпус содржи 183 вицеви и хумористични забелешки.

2. Говорот (како внатрешниот така и надворешниот) претставува значенско однесување што подразбира и целно однесување. Целта на говорот зависи од видот на говорната комуникација и таа е во директна зависност како од внатрешните чинители (емотивно-волитивните процеси) така и од надворешните (интерговорниците како и сè она што го сочинува ситуацискиот контекст).

Целта, како и значењето, е категорија која се определува интерактивно и етапно. Тоа значи, на пример, дека една говорна интеракција има глобална цел која е составена од поединечни цели кои пак одговараат на поодделните говорни дејствија. Целта, како една проективна категорија, може да се оствари или да не се оствари. Доколку се оствари целта на одреден говорен процес се вели дека се работи за успешен говорен процес (и за негово определување се користат квалификативи од типот: „преговорите беа успешни“, „разговорите беа многу корисни и др.“. И обратно, ако не се оствари целта се вели дека говорниот процес бил неуспешен (во игра се разни квалификативи од типот: „преговорите се прекинати“, „тоа беше разговор на глуви“ и др.). Меѓу овие две крајни точки на скалата се наоѓаат меѓуточки кои се одредуваат со следните квалификативи: „постигнат е напредок во преговорите“, „и двете страни имаат многу заеднички гледишта“ и др.

Неуспешните говорни процеси може да се однесуваат на целосни говорни интеркомуникации или пак само на одделни нивни делови: говорни размени, говорни дејствија, говорни операции. За означување на поимот неуспешен говорен процес го употребуваме терминот „куршлус во комуникацијата“. Комуникацискиот куршлус претставува голема пречка во нормалната комуникација и затоа сметаме дека само преку негово детално проучување може да се изготви програма за успешно совладување на елементите кои ќе водат кон успешна комуникација. Успешната комуникација е основен услов за хармонични односи во сите општествени дејности па оттаму таа претставува заедничка цел на наставата по мајчин и по странски јазици.

3. Вицот, како форма која има за цел да насмее, го искплоатира комуникацискиот куршлус токму поради неговата невообичаеност. Имено, во обичниот живот луѓето го доживуваат негативно неуспешниот говорен процес додека во вицот таа негативна енергија се закочува кај слушателот и се трансформира во хумористично задоволство токму поради необичноста („ненормалноста“) на причината која го предизвикала куршлусот. Значи, со оглед на тоа дека хуморот го изнесува на виделo она што како „ненормално“ му се случува на човекот а што човекот сака да го одбегне со оглед на негативните чувства што ги предизвикува тоа „ненормално“, вицевите претставуваат форма која во голема мера го користи, меѓу другото, и комуникацискиот куршлус како основа за своите фабули. Во нашата анализа значи ќе тргнеме од тоа на што се смее народот за да стигнеме до одредена класификација на комуникациските неуспеси.

При разгледувањето на комуникациските куршлуси може да се земат предвид неколку критериуми. Со оглед на тоа дека во областа на прагматиката целта е најважен елемент во една говорна интеркомуникација, ние во нашата класификација ќе тргнеме токму од кооперативниот принцип на Грајс кој гласи: „Вашиот придонес во разговорот треба да одговара на она што се бара од вас, сообразно на стадиумот во кој се наоѓа разговорот како и на целта и насоката што се прифатени во говорната размена во која сте се ангажирале“. (сп. Grice, 1979: 61). Имено, според овој принцип, кој го подразбира слободното одлучување, сите говорни интерпроцеси можат да се поделат на **кооперативни и некооперативни.** Кооперативни се оние говорни интерпроцеси кои се сообразуваат на дадениот момент и придонесуваат за нормално одвивање на говорниот интерпроцес. Некооперативни се оние процеси кои го нарушуваат нормалното одвивање и доведуваат до ненормално одвивање или прекинување на говорниот интерпроцес. Најпрвин ќе се задржиме на куршлусот кај некооперативните процеси.

4. Имајќи предвид дека основен двигател на говорната интеркомуникација претставува желбата за општење, може да се каже дека кај *некооперативните говорни процеси* желбата за општење се инхибира кај еден од интерговорниците и при тоа доаѓа до нарушување или запирање на говорниот интерпроцес. Причината која го предизвикува краткиот спој може да биде претходна (фактички или говорен настан што се случил претходно) или актуелна (фактички или говорен настан што се одигрува во дадената говорна интеркомуникација). Еве еден француски пример за претходна причина кој се однесува на брачниот живот:

(1) – Alors, hurle la femme acariâtre, tu as pris une maitresse! Tu en as assez de moi!
– Non, répond placidement le mari, c'est justement que j'en ai pas assez de toi. (Nègre: Dict. des hist. drôles, 1373)

Се разбира дека појавата на претходна причина не може да се јави кај интерговорници кои претходно не се познаваат и токму затоа кај нив може да се јави само актуелната причина како во следниот македонски пример:

(2) – На дното од мојата чинија има една мува – му се жали на келнерот еден гостин во ресторан. Што значи тоа?
– Од каде да знам, другар? Јас само послужувам, а не читам судбини. *(Нова Македонија, 10. 4. 1987)*

Од горните примери се гледа дека основен белег на некооперативните говорни процеси претставува нивниот негативен полнеж кој предизвикува негативна реакција кај интерговорникот и со тоа нарушување или прекинување на говорниот интерпроцес. Преминот од разговор во расправија или караница се заснова на принципот „акција – реакција“: некооперативниот процес раѓа исто таков од другата страна при што нивна основна одлика претставува негативниот емотивен полнеж кој го предизви-

кува куршлусот. Обично некооперативните процеси раѓаат негативни реплики од двете страни што доведува до ненормален завршеток на говорниот интерпроцес. Во горните примери не може да се види ненормалниот крај зашто вицевите се запираат токму на највозбудливиот дел и не се занимаваат со процесот на разрешување на ненормалноста на говорните интерпроцеси. Тука треба да напомeнеме дека прашањето за тоа дали и како соговорникот ќе одговори на некооперативниот процес зависи во голема мера од улогата и статусот на интерговорниците. Може да дојде дури до тоа репликата да се продолжи во употреба на физичка сила како во следниот пример:

(3) Minuit. Un étudiant un peu ivre chante à tue-tétê.

– Vous voulez une amende? Demande un agent de police.

– Je préfère une noix.

– Il eut un marron. *(Jean-Charles: Histoires gratinées, 50)*

5. Кај *кооперативните говорни процеси* куршлусот произлегува од сосема други причини кои предизвикуваат и поинакви последици. Така, додека кај некооперативните процеси еден од говорниците целно го нарушува говорниот интерпроцес, дотогаш кај кооперативните процеси емотивниот полнеж е позитивен а нарушувањето настанува нецелно при што во зависност од причината ги имаме следните случаи:

А. Куршлусот произлегува од грешка (јазична и енциклопедиска) како во процесот на енкодирање така и при декодирањето и тоа:

а) на фонолошко ниво:

(4) A Paris, un ministre chinois en séjour officiel se trouve interviewé par un journaliste:

– Monsieur le ministre, s'il vous plaît, lui demande-t-il, quand avez-vous eu pour la dernière fois une élection?

– Ce matin, lui répond le personnage d'état, en visitant l'alc de Tliomphe. *(Leeb: Le dict. du rire,* 300)

б) на ниво на зборови:

(5) Alors elle m'a traité d'orgueilleux, de prétentieux, d'archiviste... *(Lacroix: S comme Sottise, 212)*

в) на ниво на фраземи:

(6) – Et tu sais Bon Papa, quand je serai grande, je serai institutrice.

– Mm... quand tu seras institutrice j'aurais cassé ma pipe depuis longtemps!

– C'est pas grave, je t'achèterai des cigarettes. *(Augier: Les babystoires, 37)*

г) на ниво на синтаксички конструкции:

(7) Les personnes qui désirent se marier avec l'abbé M... sont priées d'en faire la demande six semaines d'avance. [Les voies nouvelles]. *(Lacroix: S comme Sottise, 110)*

д) на ниво на паремии:

(8) Au pays des aveugles les borgnes sont sourds. *(Lacroix: S comme Sottise, 195)*

Б. Куршлусот е предизвикан од некој недостаток:

а) пелтечење:

(9) Un touriste demande à un Bégue:

– Est-ce que la chapelle Saint Eusèbe est loin?

– Non... non... non. C'est... c'est... c'est tout prés. La pre... pre... mière à... à... à droite. Et si je ...je parlais nor... normalement, vous se... se... seriez... dé... dé... déjà arrivè. *(Jean-Charles: Histoires gratinées, 107)*

б) глувост:

(10) Un monsieur complètement sourd vient se promener au square où on vient de repeindre tous les bancs. Au moment où il va s'asseoir, le gardien du square lui dit:

- Attention, monsieur! On vient de les repeindre!
- Comment? hurle le sourd.
- Vous voyez bien, en vert! *(Leeb: Le dict. du rire, 335)*

В. Куршлусот призлегува од реакција на недочуена реплика:

(11) Наставникот: – Добар ден, деца. Убав есенски ден, нема што. Ајде ти Сашо кажи ми...

Сашо: – [Како наивен] Не сум подготвен за денес, имам грип, дојде тетка ми од Куманово, ме боли главата, вратот, татко ми е болен, и мајка ми, и баба ми, ме боли и лактот, и грлото, и...

Наставникот: – Сашо?! Јас само сакав да те прашам кој не е на час, нели си ти дежурен? *(Полазаревски: Сештологија, 99)*

Г. Куршлусот произлегува од случаен одговор кој е болен за соговорникот:

(12) Un type s'approhe imprudemment d'une ruche. Les abeilles se précipitent sur lui et le transforment en pelote à épingles ...On le transporte chez un médecin qui dit:

– C'est rien. Ne vous en faites pas... Je vais vous faire une piqûre... *(Biron & Folgoas: Festival du rire, 353)*

Д. Куршлусот произлегува од лажење:

(13) Le télèphone sonne, mais évidemment au plus mauvais moment.

- Caroline, tu veux répondre pour moi? Je ne suis pas là.
- Allô... Non madame, elle n'est pas là... Quand est-ce qu'elle rentre je ne sais pas. Hé maman! Quand est-ce que tu rentres? *(Augier: Les babystoires, 17).*

На крајот од овој преглед на основните видови на куршлус во комуникацијата да напоменеме дека во човечкото општење на дело се разни јазични, психички, социјални, етички и други фактори и токму поради тоа неопходно е да се пристапи кон интердисциплинарно проучување на говорната интеркомуникација.

ЛИТЕРАТУРА

FREUD, S.: Le mot d'esprit et ses rapports avec l'inconscient, Gallimard, Paris, 1974.
GRICE, H.: „Logique et conversation", Communications, Paris, n. 30, 1979, 57–72 стр.

MOREL, M.: „Vers une rhétorique de la conversation", DRLAV, Paris, n. 29, 1983, 29–68 стр.
НИКОДИНОВСКИ, З.: „Метаговорните глаголи во францускиот јазик. I дел", Годишен зборник на Филолошкиот факултет, Скопје, 1987, 273–326 стр.
TROGNON, A.: „Débrayages conversationnels", DRLAV, Paris, n. 36-37, 1987, 105–122 стр.
WILSON, D. & SPERBER, D.: „L'interprétation des énoncés", Communications, Paris, n. 30, 1979, 80–94 стр.

RÈSUMÈ

SEMIOLOGIE DU LANGAGE EN FRANÇAIS ET EN MACEDONIEN
LE COURT-CIRCUIT DANS LA COMMUNICATION

Le langage représente une pratique signifiante qui suppose une activité intentionnelle. L'intention, en tant que catègorie projective, peut ou ne peut pas se réaliser. En cas d'intention réalisée on dit qu'on se trouve devant un événement langagier réussi et dans le cas contraire on lui attribue le qualificatif non-réussi. Pour désigner l'évènement langagier non-réussi on introduit le terme „court-circuit dans la communication".
Les court-circuits sont étudiés dans les histoires drôles qui transforment l'énergie négative en plaisir comique.